

УДК 376.3

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЕКТНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ З МЕТОЮ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Олена БІЧІКОВА, Чернівецький обласний навчально-реабілітаційний центр № 1, м. Чернівці, Україна, Olbichikowa@i.u
Оксана ФЕДОРЕНКО, Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна, rfoksana@bigmir.net;

Аналізуються питання практичного втілення проектних технологій у роботі з дітьми з особливими потребами, зокрема з порушеннями слуху. Розглядаються типи проектів та алгоритми роботи над ними, вказується на необхідність розвитку пізнавальної та дослідницької діяльності учнів з порушеннями слуху, уміння конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі для забезпечення їхньої позитивної соціальної мобільності.

Ключові слова: діти з порушеннями слуху, проектне навчання, компетентність.

ПРИМЕНЕНИЕ ПРОЕКТНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ В ЦЕЛЯХ РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА

Елена БИЧИКОВА, Черновицкий областной учебно-реабилитационный центр № 1, г. Черновцы, Украина

Оксана ФЕДОРЕНКО, Институт специальной педагогики НАПН Украины, г. Киев, Украина

Анализируются вопросы практического воплощения проектных технологий в работе с детьми с особыми потребностями, в частности с нарушениями слуха. В основе проектной деятельности лежит развитие познавательной и исследовательской деятельности учащихся с нарушениями слуха, умение конструировать свои знания, ориентироваться в информационном пространстве для обеспечения их положительной социальной мобильности.

Ключевые слова: дети с нарушениями слуха, проектное обучение, компетентность.

PROJECT-BASED EDUCATION FOR COMPETENCE DEVELOPMENT IN STUDENTS WITH HEARING IMPAIRMENTS

Olena BICHIKOVA, Chernivtsi Regional Training and Rehabilitation Centre number 1, Chernivtsi, Ukraine

Oksana FEDORENKO, Institute of Special Pedagogy NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Practical experience of education and rehabilitation center of Chernivtsy district was being summarized in the article. It is revealed that traditional class work doesn't stimulate students to be more independent in their actions and skills. As a result the planned lesson doesn't learnt well by students with hearing impairments. The project-based learning could be used as an alternative way of special education. Issues of practical implementation of project-based learning in education for students with special needs were being analyzed. The author considers types of projects and their algorithms, points at practical skills forming in students with special needs.

Key words: students with hearing impairments, project-based learning, living competence.

Сьогодні існує низка міжнародних моніторингових досліджень якості освіти, спрямованих на порівняння наявного рівня знань серед учнів із різних предметних дисциплін та на різних етапах навчання. На окрему увагу заслуговує програма оцінки освітніх досягнень учнів PISA (Programme for International Student Assessment) та міжнародне дослідження якості читання PIRLS (Progress in International Reading literacy Study).

Програма PISA започаткована у 2000 році і відбувається за підтримки Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). У ході програми дається оцінка досягнень учнів із математичної грамотності, читацької та природничої. Визначення рівня засвоєння учнями шкільної програми не є метою проекту. Основне питання полягає у тому, чи володіють випускники школи знаннями та навичками, необхідними для повноцінного функціонування у суспільстві та чи готові вони до випробувань, які чекають на них у житті (О. Карпенко). Тобто PISA не перевіряє на скільки учні засвоїли шкільну програму (предметні та загальнонавчальні ЗУН), а оцінює їхні можливості застосовувати

© Федоренко О., Бічікова О., 2013

набуті знання та вміння у повсякденних життєвих ситуаціях. Програми освітніх досягнень учнів поступово спрямовують учителів виходити за рамки традиційної парадигми навчання, зміщувати акцент на здатності особи до практичних дій у певному контексті, коли звичний результат навчання: «знаю що...», змінюється у напрямі «знаю як...» (О. Овчарук, 2004).

Тому пріоритетом Української школи визнано компетентнісне навчання. Переймаються важливістю цієї проблеми і вчителі, у класах і групах яких навчаються діти з особливостями психофізичного розвитку, зокрема і з порушеннями слуху. Позаяк інноваційні тенденції, які активно розвиваються в системі загальної освіти, знаходять своє логічне продовження і в освітньому просторі дітей з особливими освітніми потребами.

Нині контингент учнів з особливими освітніми потребами зростає, а без спеціального педагогічного супроводу та підтримки таким дітям тяжко засвоїти навчальну програму та оволодіти життєвими компетентностями – знаннями та навичками, необхідними для повноцінного функціонування в суспільстві

Згідно з таким підходом саме вміння в конкретних життєвих ситуаціях доцільно застосовувати здобуті під час навчання знання і є показником якісної освіти. Проаналізована нами дефініція «грамотності», застосована в Programme for International Student Assessment та програмі Progress in International Reading literacy Study, на нашу думку, у своєму змістовому наповненні є синонімом компетентності. Обґрунтуємо власне судження.

Державний стандарт базової і повної середньої освіти (листопад 2011 року) містить поняття компетентності й компетенції і подає їх визначення: компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці; компетенція – суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини.

Поняття компетенції можемо подати за такою формулою:

$$\begin{aligned} & \text{КОМПЕТЕНЦІЯ} = \\ & = \text{ЗУНи (предметні і загально навчальні)} + \\ & \quad + \text{досвід і ставлення до діяльності} \\ & \quad (\text{предметної і загально навчальної}) \end{aligned}$$

Якщо компетенція подається як заданий зовні (сформований) перелік вимог до рівня навченості, який пропонується учневі для опанування, то компетентність – це особистісна якість. О. Савченко, що входила до групи розробників нового Державного стандарту, цілком слушно визначає компетентність як «рівень готовності діяти». У структурі готовності (або здатності) вчені визначають такі обов'язкові компоненти як: позитивна настанова (мотивація) та свідоме прагнення до діяльності. Отже, якщо до сформованої компетенції додати наявний досвід позитивної настанови (мотивації), сформованої на основі позитивного досвіду діяльності, то можемо говорити про готовність до діяльності, тобто застосування набутого досвіду в конкретних життєвих ситуаціях. А, це, в свою чергу і буде показником сформованості компетентності. Тобто:

$$\begin{aligned} & \text{КОМПЕТЕНТНІСТЬ} = \\ & = \text{КОМПЕТЕНЦІЯ (ЗУНи, ставлення} \\ & \quad \text{і позитивний досвід діяльності)} + \\ & \quad + \text{Мотивація (позитивна настанова)} = \\ & = \text{ГОТОВНІСТЬ ДІЯТИ} \end{aligned}$$

Тому сучасне прогресивне розуміння освіти та її місія – навчити бачити майбутнє, допомогти змінювати сучасне, перетворювати його відповідно до потреб та інтересів людства, особистості. Однак реалізація задуманого в рамках традиційної, нормативної педагогічної діяльності є проблематичною. Це зумовлює зростання інтересу до педагогічних інновацій.

Сприяє цьому і Новий Державний стандарт освіти, що відкриває широкі можливості для запровадження варіативних програм, інноваційних технологій, спрямованих на створення оптимальних умов для самовизначення кожного учня, відповідно до його пізнавального потенціалу. Тому Новий Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами доповнюється жит-

тєвою компетентністю – здатністю дитини з особливими освітніми потребами застосовувати на практиці знання, досвід, суспільні цінності, базові навички комунікації і соціально-побутової адаптації, набуті у процесі навчання та комплексної реабілітації [2]. Позаяк саме опанування життєвою компетентністю, як зазначає Т. Сак, так само як міжпредметною і предметною, ґрунтується на вмінні застосовувати узагальнені способи дії.

Тому одним із напрямів модернізації освіти є компетентнісний підхід, особистісно орієнтований за своєю природою. Саме набуття життєво важливих компетентностей має дати дитині можливість орієнтуватися у сучасному суспільстві, інформаційному просторі тощо.

В основі цієї концепції лежить ідея виховання всебічно розвиненої особистості, яка здатна брати на себе відповідальність, приймати рішення, урегульовувати конфлікти ненасильницьким шляхом, оцінювати й аналізувати соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям, навколишнім середовищем, оточуючими.

Як показує практика, традиційна класно-урочна система поступово відживає своє, позаяк не здатна стимулювати дітей до самостійної організації власних дій і умінь. Тому більша частина того, що заплановано вчителем на урок, не засвоюється учнями. У свідомості залишаються невиразні, не пов'язані між собою уявлення і поняття [3, 23 – 28]. Зауважимо, що в умовах традиційного навчання акцент робиться на предметних знаннях, уміннях, навичках, а досвід діяльності і ставлення найчастіше обмежується роботою із завданнями з конкретного предмета. В умовах компетентнісного підходу акцент зміщується із засвоєння знань про предмет на засвоєння знань про діяльність, на вироблення умінь не лише здійснювати діяльність, а й осмислювати себе як діяча. Лише за такого підходу можемо говорити про учня як про суб'єкта діяльності та про вироблення організаційно-діяльнісних умінь.

Педагогічна практика протягом тривалого часу шукає згоди між формально функціональною складовою навчання, побудованою на провідній ролі вчителя у наданні готових знань, що закріплюються більшою мірою за рахунок експлуатації пам'яті, і системою навчання, яка розвиває, спрямовує на свободу, дає вміння самостійності, права вибору, вміння самовиражатися та самореалізовуватися.

Також актуальною є проблема використання педагогічних технологій, орієнтованих не лише на поповнення знань учнів із порушеннями слуху, а й на розвиток умінь творчого, самостійного вирішення практичного характеру, на підсилення інтелектуальної спроможності та пізнавальної активності учнів, набуття життєво важливих компетентностей (О. Таранченко, О. Федоренко). Елемент суб'єктивності має бути доведений до мінімуму, як от у проектних технологіях, основу яких становить метод проектів. Позаяк робота учнів на уроці має характер проектування. Ця діяльність розрахована на отримання певного практичного результату і його обов'язкової презентації перед аудиторією. Метод проектів рекомендується використовувати в усіх ланках навчання в школі – від молодшої до старшої [4; 5].

Першим кроком на шляху до проектної діяльності має стати поступове залучення дітей у таку систему роботи через розповідь учителя, відвідування заходів захисту проектів інших учнів. Діти повинні зрозуміти, що основне – це пошук проблеми, створення якісно нового продукту, отримання результату [1; 3]. Представимо алгоритм роботи над проектом, який ми застосовували у своїй практичній діяльності:

Алгоритм роботи над проектом

Допоки діти не торкнулись проектної діяльності, все, що говорить учитель, для них – це знайома, але абстрактна інформація, котра ніяк не бажає перетворюватись у знання. Тому для учнів з особливими освітніми потребами необхідно створити опору для планування своєї діяльності.

Щодо вибору проблеми: не варто подавати проблему в готовому вигляді. Почувши з вуст дитини будь яке питання щодо проекту – зупиніться, зробіть паузу, порадьте, зверніть увагу інших, покажіть його особливості, уточніть, похваліть. У старших класах «народження» проблеми вчитель може стимулювати через обговорення на «крутлому столі», «мозковому штурмі» тощо. Надзвичайно важливим є момент розробки та формулювання гіпотези. Формуючи гіпотезу, ми допомагаємо учням вибудувати досягнення поставленої мети.

Збір та аналіз інформації передбачає зустрічі, інтерв'ю за темою проекту з компетентними спеціалістами. Аналіз зібраних матеріалів потребує вміння їх класифікувати. Така робота, безперечно, потребує допомоги дорослого, але вона має бути дуже делікатною.

Розробка власного варіанта розв'язання проблеми на основі систематизації матеріалів теж має відбуватись під керівництвом учителя. Завершення роботи над проектом – це робота над портфоліо чи захист-обговорення. На особливу увагу заслугоує й рефлексія.

Особливістю проектної діяльності дітей із порушеннями слуху має бути практична спрямованість

та постійна співпраця педагога і учнів, учнів між собою.

Раціональне поєднання теоретичних знань та їх практичне використання в проектній технології можна охарактеризувати тезою «Я знаю, навіщо мені все це потрібно, де і як я можу використати все те, що я знаю».

Проаналізуємо декілька уроків із застосуванням проектних технологій, які було проведено вчителями Чернівецького обласного навчально-реабілітаційного центру № 1, м. Чернівці

Урок з української літератури за твором *Є. Гуцала «Олень Август»*. Інформаційна група учнів «Біографі» підготувала цікаву розповідь про життєвий та творчий шлях письменника. Група «Художники» намалювала малюнки, на яких відобразила своє бачення продовження твору. Група «Епістолярії» написала листи головному героєві оповідання, в яких висловила захоплення його фантазією, творчою уявою, неординарним поглядом на світ, додала свої побажання. А група «Аналітики» підсумувала сказане, зробила висновки.

Для розвитку творчої уяви практикувалися такі види робіт, як «Захист малюнків», підготовка циклу запитань до прочитаного твору, написання казок. Проекти-казки, написані учнями з порушеннями слуху, друкувалися на сторінках обласної освітньої преси в рубриці «Сторінка школяра».

Проектні технології під час вивчення *«Лісової пісні» Лесі Українки*. Учні об'єдналися у групи. Перша група працювала над визначенням літературних термінів, друга – з'ясовувала лексичне значення «нових» слів. Кожна група уклала та презентувала міні-словники, які, до речі, користуються попитом як серед учнів цього класу, і паралельного.

Один із учнів отримав індивідуальне завдання – прочитати твір до кінця і розрекламувати його перед своїми однокласниками (вправа «Реклама»).

Мультимедійна презентація у молодшій школі «Я їду шляхом, пісні свої співаю», присвячена життю і творчості Лесі Українки. Діти представили свої міні-проекти. А саме: театральні інсценівки «Епізоди з життя Лесі Українки», поезія Лесі Українки в малюнках, декламація віршів поетеси.

Життєвий і творчий шлях поета з використанням проектних технологій «Відомий і невідомий Кобзар». Учителі створили проблемну ситуацію «Ким був Тарас Григорович Шевченко для українського народу, і які життєві уроки залишив він нам, своїм духовним нащадкам». Школярі, гортаючи сторінки життя і творчості поета, розкрили новий талант Шевченка – художній. Було показано мультимедійну презентацію «Україна очима сучасників Шевченка», де школярі постали у ролі критиків, художників, нащадків Кобзаря.

Зазначимо, що проектні технології активно використовуються й на уроках історії. Так, з метою активізації пізнавальних інтересів учнів під час вивчення теми «Боротьба за незалежність США», був запропонований дослідницький проект *«Томас Джефферсон»*, в якому активну участь брали всі школярі.

Рольовий проект «Прес-конференція історичних постатей» допоміг учням осмислити характерис-

тики головних учасників національно-визвольної війни у Нідерландах.

Практика показала, що створюючи проекти, учні з порушеннями слуху усвідомлюють особистісну значущість, розвивають власні можливості, узагальнюють і систематизують свої знання, вчаться застосовувати їх на практиці, реалізовувати у повсякденні.

Зазнає трансформацій й традиційний зв'язок «учитель-учень». Під час роботи над проектом учитель виконує функцію консультанта, допомагає учням у пошуку інформації, координує процес роботи над проектом, підтримує, заохочує. Знаючи добре свій предмет, він має бути компетентним і в інших галузях науки, щоб розуміти своїх учнів, враховувати їхні можливості й інтереси, бути комунікабельним, толерантним, творчим. Відтак виникає зв'язок «учень-учитель».

Результатом проектною діяльністю як творчої співпраці вчителя й учнів має бути співпраця у ході якої учитель має:

- підвищувати професійну майстерність;
- зацікавлювати учнів предметом;
- посилювати інтерес до навчання;
- залучати учнів до пошуку, дослідження;
- відчувати результати своєї праці;
- задовольняти інтелектуальний розвиток.

Також цінною є співпраця між учнями та вчителем. Важливим є не лише результат, а й процес досягнення результату, зокрема:

- поглиблення знань;
- розвиток навичок мислення;
- розвиток творчих здібностей;
- творче застосування знань;
- свобода вибору;
- уміння працювати в команді;
- підготовка до олімпіад, конкурсів, науково-дослідницької діяльності.

Завдання проекту не тільки в тому, щоб виконати якусь корисну роботу, а й у тому, щоб на цій роботі розширити свій світогляд, набути теоретичних знань. Саме тому в основу проектною діяльності

учнів із порушеннями слуху було покладено розвиток їх пізнавальної та дослідницької діяльності, уміння конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати творчі здібності тощо.

Представлені нами учнівські проекти характеризуються такими ознаками:

- розв'язується певна проблема;
- результати мають практичну, теоретичну чи пізнавальну значущість для учнів;
- має місце самостійна діяльність учнів (індивідуальна, парна, групова);
- учні займаються дослідницькою роботою;
- передбачена необхідність інтегрувати знання та вміння з різних предметів.

Зазначимо, що будь-яку роботу над темою чи просто групову роботу не можна вважати методом проектів. Оскільки проектна технологія передбачає певну сукупність навчально-пізнавальних прийомів, що дають змогу розв'язати ту чи іншу проблему шляхом самостійних дій учнів із обов'язковим представленням результатів. Результати виконання проектів, як ми вже зазначали вище, мають бути матеріальними, тобто певним чином оформлені (відеофільм, альбом, комп'ютерна газета, альманах тощо).

Підсумовуючи зазначимо, що, звичайно, проектна система не покликана витіснити повністю класно-урочну систему, сьогодні вона позитивно зарекомендувала себе і активно використовується в навчально-виховній діяльності. В Україні є певні напрацювання щодо використання проектних технологій у навчальному процесі учнів з порушеннями слуху. Практика засвідчує розвиток в учнів широкого кола компетентностей, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, та можуть цілісно реалізовуватися на практиці шляхом засвоєння різних способів пізнавальної, комунікативної та організаційної діяльності задля забезпечення позитивної соціальної мобільності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Забродська Л. М. Інформаційно-методичне забезпечення проектно-технологічної діяльності вчителя. Науково-методичний посібник / [Л. М. Забродська, О. В. Онопрієнко, А. Д. Цимбалару, Л. Л. Хоружа]. – Вид. група «Основа», 2007. – 208 с.

2. Сак Т. Психологічні умови реалізації державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами / Т. Сак // Дефектологія. Особлива дитина : навчання і виховання. – 2013. – № 2. – С. 3 – 6.

3. Супрун Т. В. Проектна діяльність у початковій школі (метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати) / Т. В. Супрун. – К., Департамент, 2003. – 500 с.

4. Таранченко О. Сучасні підходи задоволення навчальних потреб учнів із порушеннями психофізичного розвитку в спеціальних та інклюзивних закладах освіти / О. Таранченко // Дефектологія. Особлива дитина : навчання і виховання. – 2013. – № 1. – С. 23 – 28.

5. Федоренко О. Діти з порушеннями слуху: інноваційні технології у контексті компетентнісного підходу

до навчання / О. Федоренко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – № 23. – С. 248 – 251.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Z a b r o d s k a L. M. Informatsiino-metodychne zabezpechennia proektno-tekhnologichnoi diialnosti vchytelia. Naukovo-metodychnyi posibnyk. – Vyd. hrupa «Osнова», 2007. – 208 p.

2. S a k T. // Defektolohiia. Osoblyva dytyna : navchannia i vykhovannia. – 2013. – № 2. – P. 3 – 6.

3. S u p r u n T. V. Proektna diialnist u pochatkovii shkoli (metod proektiv: tradytzii, perspektyvy, zhyttievi rezultaty). – K., Departament, 2003. – 500 p.

4. T a r a n c h e n k o O. // Defektolohiia. Osoblyva dytyna : navchannia i vykhovannia. – 2013. – № 1. – P. 23 – 28.

5. F e d o r e n k o O. // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seria 19. Korektsiina pedahohika ta psykhohohiia. Zb. nauk. prats. – K. : NPU imeni M. P. Drahomanova, 2013. – № 23. – P. 248 – 251.